

muluje tudi oklic, potem nikdar ne nastopi zgoraj pod 2.) in 3.) navedena zapreka prelaganja dražbenega naroka in dovoliti ter izvesti bo moči vsak pristop, če tudi je podan še le v zadnjem trenutku pred začetkom dražbenega naroka.

I. Kavčnik.

O glavnih pojmih politične ekonomije.

Piše dr. Ivan Žmave.

I. Potreba.

Stvar ima vrednost, v kolikor ustreza potrebam; ima ekonomično vrednost, v kolikor ustreza družbenim potrebam. Brez tega dušeslovnega pojma »potrebe« ni možno nikakšno znanstveno utemeljevanje politične ekonomije; brez dušeslovja sploh politične ekonomije ni.

Kaj pa je potreba?

Človek potrebuje vzduha, živeža, obleke, stanovanja; potrebuje pa tudi znanosti, umetnosti, zabave. Žival potrebuje vzduha, živeža, ne čuti pa potrebe po znanosti in umetnosti. One specifično človeške potrebe nazivajo se teženja volje; potrebe pa, ki so človeku in živali skupne, so potrebe v ožjem smislu. Drugače se lahko še izrazimo: predmet potrebam so zunanja, fizična dobra (imetki-Güter), predmet volji pa notranja, duševna dobra.

S to kratko analizo smo zopet prišli do discipline, ki se bavi z dobrim kakor takim: do etike.

V človeku, ki je strogo jednotno bitje, se ne da povsem ločiti potreba od volje; lahko bi dejali: potreba je volja nižjega, volja pa potreba višjega redú. Ker je človek bolj žival ko duh, je naravno, da mu potrebe v ožjem smislu povzročajo največ skrbij in težav. Velika večina ljudij se noč in dan ubija s trudapolnim delom za vsakdanji košček kruha, in le manjšina njih vzadovoljuje tudi vzvišene potrebe, duševno teženje in hotenje. Gmotne skrbi nas skoro vse prevzemajo, ki hodimo po »tej dolini solz«.

Ah, prva skrb in misel prva —
to kruh je, ko se prebudim;
ta skrb poslednja — kruh vsakdanji,
ko večer truden ves zaspim. A.

Potreba po živežu je prirodna in neogibna; tej potrebi se ne more nikdo odreči, ako hoče sploh živeti; ta potreba je najnujnejša, najsilnejša in tira ljudi največ k delovanju. Nagon samoohranjenja mora zlasti tej potrebi vstrezati; vsi drugi nagoni in vsa plemenitejša teženja prihajajo stoprv pozneje na vrsto. »Primum est »ēsse («ēsse» = »ēdere«, jesti), dein philosophari«. Tej potrebi zadostovati je dandanes posebna težava, ko nimamo več naturalnega gospodarstva, kakor je bilo v starem in srednjem veku, ampak se vedno bolj razvija denarno in kreditno gospodarstvo. Kam to denarno gospodarstvo ljudi še privede, tega si menda še noben smrtnik svest ni... Toda o tem spodaj.

Druge potrebe so manj nujne ter silne; vendar kolikor bolj človeštvo napreduje in se civilizuje, toliko več potreb nastaja. Primerjajmo, kake potrebe ima bogati velemeščan, kake pa priprosti kmet; tudi razni narodi imajo razne potrebe; angleški izobraženec živi drugače, nego-li slovenski, v malenkostnih razmerah tičooči izobraženec; celo berolinski meščan se precej loči od dunajskega.

Marsikdo trdi, da je civilizacija zvezana z razmnoženjem in vzrastjo potreb, katere človeštvo le slabé, kajti čim manj podleaga raznim strastem in nagonom, srečnejše je, čim več pa potrebuje, tem slabejše je, tem manj se zna ustavljati mnogim nevarnostim, a je nemirnejše, nezadovoljnejše, nesrečnejše.

Takšni stoiki in Diogeni starih ter novih dob, ki podobno sodijo, mislijo, da je najboljše, kolikor možno malo potreb imeti; nazaj k priprosti naturi! je njih geslo. Tu je nekaj istine; Francozi imajo mnogo potreb in so dekadentni na vseh poljih, to je res. Ali pogledjmo si stvar nadrobneje; izkušnja nas pouči.

Angleži imajo gotovo več potreb, nego kitajski Kuli ali Indi, a vendar je Anglež gospod robom Indom, Amerikanec ubogim Kuli, ki imajo še dosti manjše potreb nego skromni, in radi tega po vsej Evropi tako sovraženi italijanski delavci,

skratka — anglo-ameriška rasa, ki ima razvite potrebe, ovlada pol zemlje. Nemci imajo tudi morebiti več potreb, nego Slovani, in vendar oni gospodujejo nad temi v osrednji in južno-iztočni Evropi.

Da dobimo pravi kriterij za kakovost potreb, poseči nam je dalje, in sicer znova do etike. One potrebe so dobre in koristne, kojih vzadovoljenje pojedinca in torej tudi družbo krepi, vsovršuje, spopolnjuje. Kajti kolikor možno popoln razvoj vseh telesnih in duševnih sil je poslednji in najvišji smoter človeškega življenja; v tej popolnosti je prava sreča, ž njo se vdeležujemo (μὲδδῆς pri Platonu) neskončne popolnosti božanstva, ki si jo mislimo kakor Vsemogočnost. Higijena nam kaže, kar se tiče fizičnih potreb, etika, kar duševnih, katere izmed njih so dobre in koristne, katere zle in škodljive. Higijena in etika sta pa najožje zvezani; druga brez druge ne sme biti.

Značilen vzgled! Židov ni niti 10 milijonov po celi zemlji. Kakor povsod znano, se izvestno ne odlikujejo po nikaki askezi ali po stoicizmu; kdor pozna njih strastno nprav, vé, da imajo mnogo potreb. Oni čutijo v sebi celo živo potrebo, vse druge narode si kako podjarmiti; da je v njih zavest mogočna, da so razumnejši, pametnejši in boljši od drugih narodov, dokazuje nam že njih »izvoljenstvo« in »mesijanstvo«; ta auto-sugestija in vera jim še dandanes daje velikansko, moč tudi tistim, ki ne verujejo več (prim. Marxa, Lassalle-a itd.). Faktično imajo Židje primeroma največ močij v svojih rokah: oni so pravi narod kapitalistov, oni po javnem mnenju, ki je narekuje svetovno v službi finančnih mogotcev stoječe novinarstvo, določujejo usodo narodov. In tako silo so si prilastili vzlic preganjanjem in zasledovanjem od strani tujcev; seveda, ti so naredili fundamentalno napako, da so Žide povsod izpodrivali, razven iz tedaj zaničevane trgovine in iz »umazanega« bankirstva (katere je že v starem in srednjem veku bilo dosti razvito, osobito v Italiji). Seveda, dandanes se Arijcem, ki so prej najbolj umeli igrati se viteze in kneze, oči odpirajo, ko je že tako pozno... Ali ne glede na to, da so Židi bili po malomarnosti Arijcev prisiljeni k najboljšemu zaslužku, je njihova zdrava morála dvignila jih na tako višino: oni so

imeli strastij, ali umeli so jih brzdati; saj so tudi strasti same na sebi kakor sile dobre, le prava smer se jim mora davati, da ne vèdejo v zlo. Na zvonaj, proti sovražniku kristjanu, je bil Žid sicer brezznačajen, ali v notranji svoji obitelji je vèdel lepo, vzorno življenje po vzvišenih načelih starega zakona. Še danes se odlikuje Žid po treznosti in zmernosti osobito glede na opojne pijače. Nekak hladen razum ohranil si je pa vedno v vseh nevarnostih življenja, kakor pravi razumni trgovec; vsled preganjanja je postal zvit, prebrisan, brezobziren, tip špekulanta, pa tudi marljiv, delaven in, če je bila sila skromen, in ko se je v našem veku razglasila občna svoboda — evo ti Žida, ki nadkriljuje po svoji prigojeni žilavosti in praktični umnosti ter spretnosti primeroma vsa druga plemena (razven Armencev)!

Govorim navlašč obširneje o Židih, ker je židovsko vprašanje dandanes gotovo važen del občnega socijalnega vprašanja. Kdor nekoliko prevdarja, ne sme in ne more biti slep antisemit, temveč mora zasledovati vzroke socijalnih pojavov.

Da ponovimo: one potrebe so dobre, ki služijo okrepljenju človeštva.

Omenjam na tem mestu važen socijalni pojav, ki se tiče dandanes skoro vseh: alkoholizem. Velikanska je to potreba, pod koje čarobno in strupeno močjo vriskajo in — ječe malone vsi narodi. Nikotinizem je nekaj sličnega; zdravniki priznavajo, da duhan ni za življenje niti potreben, niti koristen — ali ker je njega vživanje prijetno, se možki v obče, dandanes že tudi mnoge ženske, privajajo tej strastni potrebi; iz takšne omame (to je naš opium) imajo vlade milijonov dohodkov.

Je li potreba po alkoholu (ali duhanu) dobra? Na to naj odgovori samo vesten zdravnik. Zmeren užitek alkohola morebiti nič ne škodi, narobe, morda celo koristi. Zmerno uživanje pa, katero je kot »aurea mediocritas« sploh pravo in največje uživanje, je stvar etike in vzgoje človeške. Piva, vina, duhana in kar je raznih takšnih dobrot imajo Francozi, Angleži in Nemci, ali jedni uživajo drugače od drugih:¹⁾ sila

¹⁾ Berlinčan na pr. se rad bavi v nočnih veselicah; ali tudi tukaj opazuješ na njem nekak hlad, podobno kakor pri treznem Angležu, dočim se Francoz, Italijan, in tudi Dunajčan rad često pogrezne v brezdno zabave.

naroda je v njega zdravi morali, skrbni vzgoji; Francozi upadajo, Angleži in Nemci rastejo . . .

V eminentnem smislu dobre so takozvane kulturne potrebe po znanosti in umetnosti; »znanost je velesila« je pri-slovica. Zopet mi je navajati Angleže ter Anglo-Amerikance, kateri osobito veliko store za popularizacijo znanosti, uteme-ljujoč ljudske knjižnice; vsako nad 5000 prebivalcev broječe mesto mora na Angleškem na pr. imeti svojo čitalnico in knjižnico; tako doseže ljudska šola svoj pravi namen. S tem prekašajo Angleži celo Nemce, pri kojih je sicer občni kulturni nivô (v Nemčiji) dosti višji od onega v Avstriji; kolikor manj izdajajo za militarizem, toliko več žrtvujejo za prosveto naroda.

Narod dospe do svojega velikega etičnega in kulturnega smotra le tedaj, če so njega pojedinci vsovršeni in popolni na onem mestu, katero zavzemajo v celotnem organizmu. V obče se lahko reče: oni narod je zdrav in krepek ter rešuje svojo prosvetno zadačo, kateri ima kolikor možno mnogo plemenitih in malo škodljivih potreb; zakaj plemenite, vzvišene potrebe povzdigujejo in krepijo, škodljive in nizkotne pa slabijo posameznike ter cele narode. Ako človek nima bla-žilnih potreb, ali jih ne sme vzadovoljevati, potem je njegovo življenje prazno, dolgočasno, nima vsebine, kakor se izražamo, in često se taka praznota življenja izpolnjuje s slabilnimi užitki (alkoholizem, nikotinizem, venerizem itd.). Higijena (prim. moderna društva zmernosti) mora nastopati proti sličnim bolnim potrebam in jih nadomestiti zdravimi.

Politična ekonomija (kakor nauk boljše: poli-tična ekonomika) se v prvi vrsti ozira na človeške potrebe; saj ona nič drugega ni nego nauk o gospodarstvu, to je o delovanju ljudi za sredstva, s katerimi se ustreza vsem opravičenim potrebam pojedincev ter skupin.¹⁾

¹⁾ Prim. A. L. Wagner, Lehrbuch der polit. Oekonomie I.

